

אע"פ שיצא מוציא ערבות וכל שאינו מחויב א¹

א. כדי שאדם יוכל לצאת בשמיעה עליו לשמוע מאדם שמחויב במצוה, 'כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן'. אחד המקורות ליסוד זה הוא המשנה במגילה שפוסלת חרש שוטה וקטן מקריאת מגילה (מגילה יט):

הכל כשרין לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן.

וכך אומרת המשנה בראש השנה הפוסלת חש"ו מתקיעת שופר (ר"ה ג, ח):

חרש שוטה וקטן אין מוציאין את הרבים ידי חובתן. זה הכלל כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן.

וכפי שכותב הרמב"ם בהלכות מגילה (מגילה א, ב):

אחד הקורא ואחד השומע מן הקורא יצא ידי חובתו והוא שישמע ממי שהוא חייב בקריאתה, לפיכך אם היה הקורא קטן או שוטה השומע ממנו לא יצא.

לכאורה, לאור יסוד זה נצפה שאדם שכבר יצא לא יוכל להוציא, הרי הוא כבר לא חייב במצוה! אולם בגמ' בר"ה מובאת ברייתא שאומרת אחרת (ראש השנה כט):

תני אהבה בריה דרבי זירא: כל הברכות כולן, אף על פי שיצא - מוציא, חוץ מברכת הלחם וברכת היין, שאם לא יצא - מוציא, ואם יצא - אינו מוציא.

דברים אלו קשים לכאורה: כיצד מי שיצא יכול להוציא הרי הוא כבר אינו מחויב בדבר! זאת ועוד, מדוע בברכת הלחם והיין, ברכות הנהנין, אדם שיצא כבר אינו מוציא? מהי סיבת ההבדל? מסביר רש"י (ראש השנה כט):

אף על פי שיצא מוציא - שהרי כל ישראל ערבין זה בזה למצות. חוץ מברכת הלחם והיין - ושאר ברכת פירות וריחני, שאינן חובה אלא שאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה, ובזו - אין כאן ערבות, שאינו חובה על האדם; לא ליתהני ולא ליבריך.

מהי הסברה שעומדת בבסיס דין אע"פ שיצא מוציא לפי רש"י? מדוע סברה זו אינה קיימת בברכות הנהנין?

הסברה שעומדת בבסיס הדין היא ש'כל ישראל ערבין זה בזה למצות'. ערבות זו אינה קיימת בברכות הנהנין משום שהערבות היא רק לחובות האחר וברכת הנהנין אינה חובה, 'שאינן חובה אלא שאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה', 'אין כאן ערבות, שאינו חובה על האדם לא ליתהני ולא ליבריך'. מאחר שהשומע אינו מחויב הרי שהשמיע אינו ערב; ומאחר שאינו ערב, והערבות היא שעומדת בבסיס הדין, הרי שבברכות הנהנין 'אם יצא אינו מוציא'.

נסה להתבונן בסברת הדבר - מה הקשר בין הערבות ובין דין אע"פ שיצא מוציא? כיצד הערבות גורמת לכך שהשמיע יוכל להוציא למרות שהוא כבר יצא ולא מחויב?

1. דף זה סבוך אולי מהרגיל. אחד הקשיים הוא טענות המבוססות על הנחות רבות ומבנים מורכבים יחסית. כדאי כשמגיעים לדברים מסוג זה לעצור מעט ולשנן את הדברים עד שיהיו ברורים ובהירים וקצרים, כדי שבהמשך הלימוד הדברים יהיו בהירים.

ב. הר"ן מבאר יותר את הקשר בין הדברים ונלמד את הסברו (ראש השנה ח: בדפי הרי"ף):
 תני אהבה בריה דרבי זירא כל הברכות כולן אף על פי שיצא מוציא. שהרי כל ישראל ערבים זה לזה במצות וכיון שלא יצא חבירו כמי שלא יצא הוא דמי.

התבונן היטב בדברי הר"ן ונסה להקשיב לדברים: מהי כוונתם? מדוע 'כיון שלא יצא חברו כמי שלא יצא הוא דמי'?

יתכן שמדברי הריטב"א בפירושו לש"ס עולה הבנה מעט שונה (ראש השנה שם):
 תני אהבה בריה דר' זירא וכו'. פ' כל ברכות המצות אף על פי שיצא מוציא שאע"פ שהמצות מוטלות על כל אחד הרי כל ישראל ערבין זה לזה וכולם כגוף אחד וכערב הפורע חוב חבירו.
 ובהלכות ברכות (ה, א):

כל הברכות שהם חובה על האדם, וחבירו שהוא גדול חייב באותה ברכה כמוהו, מוציאו ידי חובתו אף על פי שכבר הוציא עצמו, והטעם לפי שכל ישראל ערבין זה לזה וכשחבירו חייב הרי הוא כאילו הוא עצמו חייב.

כיצד הערבות גורמת לכך שיוכל להוציא למרות שכבר יצא?

דברי הראשונים אלו קשים לכאורה: המשמיע כבר קיים כבר את המצוה ובאיזה מובן הוא חייב בה? מדוע 'כשחבירו חייב הרי הוא כאילו הוא עצמו חייב'? מהי משמעות הדברים? ננסה להציע שני הסברים, ונהקדמה נשאל שאלה אחרת: מדוע בכלל צריך שהמשמיע יהיה חייב? מה תפקיד החיוב? כלומר, מהי הבעיה שעימה יסוד הערבות מתמודד? נענה על כך שתי תשובות, לאור שתי הבנות היסוד שומע כעונה.

נפתח בהבנה ששמה במוקד את השמיעה לכשעצמה, ומבינה שהשומע מקיים את המצוה בעצם השמיעה. לפי הבנה זו, מטרת חיוב המשמיע היא שהשומע ישמע אמירה של מצוה ולא ברכה לבטלה.² מול קושי זה מגיע יסוד הערבות ואומר: כל ישראל ערבים ועל המברך לדאוג לקיום המצוות של חברו, ולכן הוא יכול לקיים מצוה ולברך עבורו. מאחר שכך, הברכה שהוא מברך עבורו היא אמירה של מצוה ולא ברכה לבטלה, והשומע שומע אמירה של מצוה.

לפי ההבנה השניה בדין שומע כעונה, הבנת החזון איש והקהילות יעקב, דין שומע כעונה מבוסס על דיבור המשמיע שמקיים את המצוה עבור השומע ששותף בדיבורו בשמיעתו. להבנה זו, הצורך בחיוב המשמיע ברור: עליו לקיים את המצוה עבור השומע, ורק אדם שמחויב במצוה יכול לקיימה!³ אולם, אם כך הקושי בדין אע"פ שיצא מוציא גובר: המשמיע כבר קיים את המצוה ואיך הוא יכול לקיימה שוב? מה המשמעות של דין ערבות? ונראה לומר שזוהי משמעות הערבות: שהמשמיע מקיים את המצוה עבור השומע למרות שהוא לא חייב בעצמו, והוא יכול לעשות זאת כשם שערב יכול לפרוע חוב!

2. ואין הכוונה שהאיסור ההלכתי של ברכה לבטלה גורם לכך שהשומע לא יצא, אלא שעל השומע לשמוע אמירה של מצוה ואילו המשמיע כבר בירך וא"כ ברכתו אינה אמירה של מצוה.
3. ואכן, כפי שראינו בדף הראשון הקהילות יעקב והחזון איש הוכיחו מהצורך בחיוב המשמיע שדין שומע כעונה בנוי על ייחוס דיבור המשמיע לשומע, ולא על השמיעה לבדה – לכן המשמיע צריך להיות חייב במצוה!

ג. למדנו אפוא שדין 'אע"פ שיצא מוציא' לא נאמר בברכות הנהנין. הטעם לכך כפי שראינו הוא שהשומע אינו חייב בהן, שאם ירצה לא יאכל ולא יברך, וממילא המשמיע אינו ערב להן וחסר אפוא היסוד שעומד בבסיס הדין. מה הדין בברכת המזון? האם בה כן נאמר דין 'אע"פ שיצא מוציא'?

חזור להסברו של רש"י להבדל בין ברכות הנהנין לברכת המצוות, וחשוב היטב האם טענתו בברכת הנהנין, 'שאינו חובה על האדם, לא ליתנהי ולא ליבריק', נכונה גם בברכת המזון.

רבותינו הראשונים דנו בשאלה זו תוך כדי דיון בקושי שבין שתי סוגיות. נפתח בהצגת הקושי. הגמ' בברכות מספרת על סעודתם של שמעון בן שטח וינאי המלך (ברכות מח):

ינאי מלכא ומלכתא כריכו ריפתא בהדי הדדי (סעדו יחדיו) ומדקטל להו לרבנן (לאחר שינאי הרג את כל החכמים) – לא הוה ליה איניש לברוכי להו (לא היה להם חכם שיברך להם). אמר לה לדביתהו (לאשתו): מאן יהיב לן גברא דמברך לן (מי יתן לנו אדם שיברך לנו)? אמרה ליה: אשתבע לי דאי מייתינא לך גברא – דלא מצערת ליה (תשבע לי שאם אביא לך חכם שלא תצער אותו). אשתבע לה. אייתיתיה (הביאה) לשמעון בן שטח אחוה, אותביה בין דידיה לדידה. אמר ליה: חזית כמה יקרא עבדינא לך! (תראה כמה כבוד אני עושה לך) – אמר ליה: לאו את קא מוקרת לי (לא אתה מכבד אותי), אלא אורייתא היא דמוקרא לי (התורה היא שמכבדת אותי), דכתיב סלסלה ותרוממך תכבדך כי תחבקנה. אמר לה: קא חזית דלא מקבל מרות! (ראית שהוא אינו מקבל מרות!) יהבו ליה כסא לברוכי (הביאו לו כוס לברך). אמר היכי אבריק – ברוך שאכל ינאי וחביריו משלו? (איך אני יכול לברך אם לא אכלתי כלום) שתייה להווא כסא. יהבו ליה כסא אחרינא ובריק. אמר רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא (אמר רבי יוחנן): שמעון בן שטח דעבד (שברך למרות ששתה רק כוס יין) – לגרמיה הוא דעבד (הוא עשה לשיטתו אך חכמים לא סוברים כמותו) דהכי אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: לעולם אינו מוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן.

רבי אבא אומר ששמעון בן שטח שהסתפק בשתיית כוס יין הולך לשיטתו, אך חכמים חולקים וסבורים שהוא היה יכול לברך רק אם היה אוכל כזית דגן, 'לעולם אינו מוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן'. עולה מכך שאם הוא היה אוכל כזית דגן, שיעור שמחייב בברכת המזון רק מדרבנן, הוא היה יכול להוציא את המלך והמלכה ידי חובת ברכת המזון. זאת למרות שהם ודאי אכלו כדי שביעה, שיעור שמחייב בברכת המזון מדאורייתא. ומכאן שאדם שמחויב מדרבנן, שאוכל כזית דגן, יכול להוציא אנשים שמחויבים מהתורה! מסקנה זו עומדת בסתירה לסוגיה אחרת בברכות שבה הגמ' דנה בשאלה האם נשים חייבות בברכת המזון מדרבנן או מדאורייתא (ברכות כ): אמר ליה רבינא לרבא: נשים בברכת המזון, דאורייתא או דרבנן? למאי נפקא מינה – לאפוקי רבים ידי חובתן. אי אמרת דאורייתא – אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא, ואי אמרת דרבנן – הוי שאינו מחויב בדבר, וכל שאינו מחויב בדבר – אינו מוציא את הרבים ידי חובתן.

ברור אפוא לגמ' שאם אישה חייבת מדרבנן אז אין ביכולתה להוציא מחויב מהתורה. דברים אלו עומדים אפוא בסתירה לסוגיה בדף מח', שם עלה מדברי הגמ' שאדם שאוכל כזית וחייב רק מדרבנן יכול להוציא אחר שאכל כדי שביעה!

נלמד את התשובה המקובלת בראשונים, תשובתו של ר"י (תלמידי רבנו יונה ברכות דף יב. בדפי הרי"ף): ויש להקשות דהא אמרינן בפ' שלשה שאכלו (דף מח א) להוציא אחרים ידי חובתן עד שיאכלו כזית דגן ובשיעור כזית בלבד אינו חייב אלא מדרבנן ואפילו הכי יכול להוציא אחרים שאכלו

כדי שביעה וחייבין מה"ת והיכי אמרינן הכא גבי אשה דלא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא. ותירץ רבינו יצחק ז"ל דלא דמי משום דאיש אע"פ שלא אכל כלום מן הדין היה שיפטור לאחרים דאכלו דכל ישראל ערבים זה לזה⁴ אלא דרבנן הצריכוהו שלא לברך ברכת הנהנין בלא הנאה, ואינו יכול לברך ולהוציא אחרים כשאינו אוכל כלל, ולפיכך כשאכל כזית ונתחייב לברך עליו אע"פ שלא נתחייב חיוב מן התורה מוציא את אחרים שאכלו (ושתו) כדי שביעה שערב הוא בעבורם ועליו להצילם מן העון ולפטור אותם מן המצות אבל אשה אינה בכלל ערבות⁵ ולפיכך אינה מוציאה אלא למי שחיובו דרבנן.

מהי תשובת ר"י? מה ההבדל בין שתי הסוגיות?

לדבריו, המחויב מדרבנן יכול להוציא את המחויב מהתורה משום שמהתורה היה יכול להוציא אפילו אם לא היה אוכל כלל. זאת בשל יסוד הערבות, ערבות שמאפשרת למשמיע להוציא למרות שיצא, ומאפשרת לו מהתורה לברך למרות שלא אכל⁶. חכמים דרשו בכל זאת מסיבה צדדית שיאכל כזית דגן כדי שלא לברך ברכת הנהנין בלא הנאה, ודי בחיוב מדרבנן משום שמהתורה היה יכול כאמור לברך גם ללא אכילה. הגמ' בברכות כ' מניחה שאם אישה חייבת מדרבנן אין בכוחה להוציא את המחויב מהתורה משום ש'אשה אינה בכלל ערבות', כך שהיסוד שמאפשר למחויב מדרבנן לברך לא קיים בה.

חזור אל השאלה ששאלנו לעיל – האם דין אע"פ שיצא מוציא שלא נאמר בברכה ראשונה נאמר בברכה אחרונה – מה יענה ר"י?

לפי הסברו של ר"י התשובה ברורה: ברכת המזון אינה דומה לברכה ראשונה. יסוד הערבות אינו קיים אמנם בברכה ראשונה, אך הוא קיים בברכה אחרונה, שכן לאחר האכילה הברכה אינה תלויה ברצון האדם. לכן מהתורה היה יכול להוציא גם כשלא אכל, וחכמים הם שהצריכו שיאכל כזית מסיבה צדדית שלא לברך ללא הנאה.

ד. נפגשנו אפוא עם עמדת ר"י שמהתורה גם אדם שלא אכל יכול להוציא, וחכמים דרשו שיאכל כזית מסיבה צדדית, שאין לברך ברכת הנהנין ללא הנאה. כך הוא הסביר כיצד אדם שאוכל כזית ומחויב מדרבנן יכול להוציא אדם שאוכל כדי שביעה וחייב מהתורה. הרמב"ם, לעומתו, חולק ופוסק שהאוכל כזית אינו יכול להוציא אדם שאוכל כדי שביעה. כך הוא כותב בתשובה לחכמי לונגל ונלמד תחילה את דבריו בהלכות (ברכות ה, טו – טז):

שנים שאכלו כאחד כל אחד ואחד מברך לעצמו, ואם היה אחד מהן יודע ואחד אינו יודע זה שיודע מברך בקול רם והשני עונה אמן אחר כל ברכה וברכה ויוצא ידי חובתו, ובן מברך לאביו, ועבד מברך לרבו, ואשה מברכת לבעלה, ויוצאין ידי חובתן, אבל אמרו חכמים תבא מארה למי שאשתו ובניו מברכין לו. במה דברים אמורים שיצאו ידי חובתן בזמן שאכלו ולא שבעו שהן

4. ואין הבדל בין אדם שלא אכל כלל לאדם שאכל וברך, 'אע"פ שיצא מוציא', שכן שניהם אינם מחויבים בשעת הברכה.

5. ביסוד זה נרחיב יותר בע"ה בדף הבא.

6. ההנחה של ר"י היא שמצד דין אע"פ שיצא מוציא וערבות אין הבדל בין אדם שאכל וברך לאדם שלא אכל – שניהם אינם חייבים, ואם הערבות מאפשרת לאדם להוציא למרות שיצא, היא מאפשרת לו להוציא למרות שלא אכל.

חייבים לברך מדברי סופרים ולפיכך מוציאים אותן קטן או עבד או אשה מידי חובתן, אבל אם אכל ושבע שהוא חייב בברכת המזון מן התורה, בין אשה בין קטן או עבד אין מוציאים אותן שכל החייב בדבר מן התורה אין מוציאים אותן מידי חובתן אלא החייב באותו דבר מן התורה כמותו.

בתשובה לחכמי לונל התמודד הרמב"ם עם הסוגיה בדף מח', הסוגיה שממנה למדו הראשונים שגם המחויב מדרבנן יכול להוציא את המחויב מהתורה. **הכסף משנה** הביא את התשובה וביארה (שם):

ומתוך דברי נתבארה תשוב' רבינו לחכמי לונל ששאלוהו יורנו מורנו והלא הלכה רווחת היא שלהוציא את הרבים ידי חובה אין מוציא עד שיאכל כזית דגן ואיהו דאורייתא מוציא ינאי וחבריו שאכלו כדי שבען ולגרמיה הוא דעבד שמעון בן שטח שהוציא באחד מן הז' [מינים] עכ"ל: תשובה תימה גדול יש בדבריכם והלא דבר זה בפירוש הוא בפ' מי שמתו א"ל רבינא לרבא נשים חייבות בברכת המזון דאורייתא או דרבנן וכו' וזה אין בו ספק (שאם נשים חייבות מדרבנן אין יכולות להוציא את המחויב מהתורה), והך דאמר עד שיאכל כזית לאפוקי מי שאכל שאר אוכלין וזה ענין אחר הוא אם זה שאכל כזית דגן מוציא מי שאכל כל שובעו או אם אינו מוציא אלא מי שנתחייב מדרבנן כמו שנתבאר בפרק מי שמתו אותן הדברים ברורים ובנויים על עקרי הברכות עכ"ל: ביאור דבריו תימה גדול יש בדבריכם כלומר איך אתם מכחישים דברי דבן ואשה ועבד לא מפקי אלא למי שאכל שיעורא דרבנן והלא דבר זה בפירוש הוא בפרק מי שמתו וכו' כלומר ואין לדחות דבר מפורש בלא מחלוקת מפני דבר אחר שיכול להתפרש בלא מחלוקת, כי זה שאמר להוציא אחרים עד שיאכל כזית דגן שהבאתם ראיה ממנו לאו למימרא דבכזית דגן מצי מפיק למי שאכל כל שובעו אלא לאפוקי שאר אוכלין איתמר דהכי איתא בפרק שלשה שאכלו ינאי מלכא ומלכתא כריכו ריפתא אתא שמעון בן שטח יהבו ליה כסא לברוכי אמר היכי אברין ברוך שאכל ינאי וחבריו משלו שתייה לההוא כסא יהבו ליה כסא אחרינא וברין אמר ר' יוחנן שמעון בן שטח לגרמיה הוא דעבד דלעולם אינו מוציא את הרבים י"ח עד שיאכל כזית דגן ופירש"י לגרמיה הוא דעבד אין אדם מודה לו עכ"ל. והדבר ברור דהתם מפני שלא אכל דגן ובא להוציא אחרים בשתיית כוס יין הוא שאמרו לגרמיה הוא דעבד ולא נחת השתא ללמדנו כמה שיעור הדבר שצריך שיאכל כדי להוציא את הרבים י"ח. ומה שהזכירו כזית היינו לומר שמי שאכל כזית דגן אפשר שיוציא אחרים י"ח אם לא אכלו כדי שבען אבל מי שלא אכל דגן אף על פי שאכל שאר אוכלין א"א להוציא אחרים אף על פי שהם לא אכלו כדי שבעם וזהו שכתב ומה ענין אחר הוא כלומר ואינו מענין ההוא דפרק מי שמתו דאילו לענין השיעור שצריך שיאכל כדי שיוכל להוציא אחרים י"ח אם באכילתו כזית מוציא מי שאכל כדי שובעו או אם אינו מוציא אלא מי שלא נתחייב אלא מדרבנן, זה לא נתבאר אלא בפרק מי שמתו שאמרו שאינו חייב בכזית אלא מדרבנן.

חזור לגמ' בברכות מ"ח והסבר אותה לפי פירוש הרמב"ם. מדוע אין ללמוד ממנה שהמחויב מדרבנן מוציא את המחויב מהתורה? מה הנושא שלה ומה היא אומרת?

לדבריו, הגמ' לא התכוונה לומר שאם שמעון בן שטח היה אוכל כזית היה בכוחו להוציא את ינאי המלך שאכל כדי שביעה. כוונתה שחכמים חולקים על שמעון בן שטח שהוציא אחרים בברכת המזון לאחר ששתה כוס יין בלבד, שכן מי שלא אוכל כזית דגן לא יכול להוציא אחרים בברכת המזון לעולם: 'אמר רבי אבא בריה דרבי

חייא בר אבא שמעון בן שטח דעבד - לגרמיה הוא דעבד, דהכי אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: לעולם אינו מוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן'. כוונת רבי חייא בר אבא היא שמי שלא אכל כזית דגן לעולם לא יכול להוציא אחרים בברכת המזון, והוא לא עסק בשאלה את מי הוא כן יכול להוציא. בשאלה זו עלינו לדון לפי הכללים שנלמדו בסוגיית ברכות כ' שאם אשה חייבת מדרבנן אין ביכולתה להוציא גברים שמחויבים מן התורה. ומכאן שהאוכל כזית שמחויב מדרבנן מוציא רק מחויבים מדרבנן ולא אנשים שאכלו כדי שביעה שחייבים מהתורה.

סכם את המקרה המעשי המדויק שבו יחלקו הרמב"ם ור"י. מהו יסוד מחלוקתם? מה הרמב"ם יענה על השאלה האם דין אע"פ שיצא מוציא נאמר בברכת המזון?

המקרה שבו נחלקו הוא אדם שאוכל כזית ומברך ואדם שאוכל כדי שביעה שומע את ברכתו. ר"י סבור שהשומע יצא ידי חובה, ואילו הרמב"ם סבור שלא יצא. פסיקת ר"י נבעה כאמור מההנחה שדין אע"פ שיצא מוציא נאמר מעיקר הדין בברכת המזון. הרמב"ם שחולק על כך סבור שדין אע"פ שיצא מוציא לא נאמר בברכת המזון, ולכן הוא דורש שהמוציא יהיה מחויב מהתורה.

ה. מהו יסוד המחלוקת בין הרמב"ם לר"י ושאר הראשונים? מדוע הרמב"ם אינו מקבל את חילוק הראשונים בין ברכה ראשונה לברכת המזון? האם עלינו ללמוד מכך שהוא לא מקבל את היסודות הרבים שעליהם בנוי החילוק? יתכן שהרמב"ם מסכים באופן עקרוני עם רוב ההנחות, וחולק רק על ההבחנה בין ברכה ראשונה לברכת המזון. כך סובר הרי"א^ז הכותב (פסקי ריא"ז ראש השנה פ"ג הלכה ג אות ד):

כל הברכות כולם אע"פ שיצא מוציא, חוץ מברכת הלחם וברכת היין שאם לא יצא מוציא, ואם יצא אינו מוציא, לפי שהוא רשות, ואינו חייב בה אלא מפני אכילתו ושתיתו... ונראה בעיני שביין על ברכת המוציא ובין על ברכת המזון הוא אומר כן.

להבנת הרי"א^ז, הערבות אינה קיימת גם בברכת המזון, שכן גם היא תלויה מהותית ברצון האדם לאכול, וממילא דין אע"פ שיצא מוציא שבנוי על ערבות לא נאמר גם בברכת המזון.

נסה לחשוב על אפשרות אחרת בהסבר דברי הרמב"ם.

אנסה להציע אפשרות רחבה יותר לפיה הרמב"ם חולק על כל המבנה. להבנתו דין אע"פ שיצא מוציא לא נובע מדין ערבות. הרמב"ם ענה תשובה אחרת לשאלה שבה פתחנו את לימודנו: כיצד יתכן שאע"פ שיצא מוציא, הרי מי שיצא אינו מחויב וכל שאינו מחויב אינו מוציא? הראשונים שלמדנו לעיל ענו: נכון שהוא כבר אינו מחויב, אך בכל זאת הוא יכול להוציא מתוך היסוד של 'כל ישראל ערבים זה לזה'. אך לדעת הרמב"ם ההנחה שעליה נשענת השאלה אינה נכונה: דווקא אדם שלא היה מחויב כלל פסול מלהוציא, ולא אדם שהיה חייב ויצא. מדוע? נשוב ליסוד של 'כל שאינו מחויב אינו מוציא' ונשאל מה טעמו, מדוע אדם שאינו מחויב אינו מוציא? יתכן שרק אמירה של אדם שמחויב במצוה נחשבת כאמירה של מצוה ולא אמירה של אדם שאינו

7. ההנחות שדין אע"פ שיצא מוציא נובע מדין ערבות; שאין הבדל בין אדם שיצא לאדם שלא אכל; שדין אע"פ שיצא מוציא לא נאמר בברכת הנהנין משום שהערבות היא רק לחיובים וברכה ראשונה אינה חובה, שאם ירצה לא יאכל; שדין אע"פ שיצא מוציא נאמר בברכת המזון משום שהיא חובה וממילא יש בה ערבות.

מחויב במצוה ואינו שייך בה. אמירה שכזו אינה נחשבת כאמירה של מצוה משום שהחויב יוצר ומגדיר שייכות. נראה שהמחויב במצוה נחשב כשייך בה גם לאחר יציאתו ידי חובה. חשבו על אדם שתוקע בשופר או מקדש לאחר שכבר קידש: אם החויב יוצר ומגדיר שייכות, האם הקיום והיציאה ידי חובה מפקיעים את השייכות? נראה שלא. לכן הפסול של 'כל שאינו מחויב בדבר' נאמר רק באדם שלא היה חייב בכלל, שאינו שייך במצוה ואמירתו אינה אמירה של מצוה. לעומת זאת, אדם שהיה חייב במצוה יכול להוציא גם לאחר הקיום, משום שהחויב יוצר שייכות שקיימת גם לאחר הקיום. ננסה להסביר לאור דברים אלו את החלוקה בין ברכות הנהנין לברכות המצוות. נראה ששייכות זו אינה קיימת בברכות הנהנין. בראש השנה או בשבת אנו מצווים לתקוע בשופר ולקדש, ובעקבות ציווי מוחלט זה אנו שייכים במצוה גם לאחר שתקענו בשופר או שקידשנו. בברכת הנהנין, לעומת זאת, אדם שלא אכל ומחויב כעת לברך אינו שייך לברכה, משום שהיא חיוב מקרי שתלוי באכילה, כך שאדם שלא אוכל ומחויב לברך אינו שייך לברכה. לכן רק אדם שבשעת הברכה חייב לברך יכול להוציא ולא שכבר ברך או שלא אכל כלל. סברה עקרונית זו נכונה באותה מידה גם בברכת המזון, ולכן גם בה לא נאמר דין 'אע"פ שיצא מוציא' ורק אדם שמחויב לברך יכול להוציא.